

## Néhány megjegyzés a volgai finn és az orosz szóanyagának kölcsönhatásáról

in honorem Dietrich Gerhardt

Az orosz nyelv hatása a nemzeti kisebbségek szókincsére már a korábbi évszázadokban is rendkívül erős volt, ez nem szűnt meg a Szovjetunió megalakulásával sem. A kérdés lényegében jól ismert, elméletileg meglehetősen kidolgozott, így ennek beható ismertetésére nem szükséges kitérnünk. Az utóbbi években a szovjet nyelvtudósok tollából egész sor tanulmány és közlemény jelent meg az orosz és a Szovjetunió területén élő „kisebb” népek nyelvi kölcsönhatásáról,<sup>1</sup> a kétnyelvűségről, olyan kérdésekről, melyek a soknemzetiségű szovjet állam belső életének természetes jelenségei. E kölcsönhatás során az orosz nyelv elsősorban a politikai és társadalmi élet, a természet- és a nyelvtudomány szakszókincse tekintetében jelentős mértékben gazdagítja az együttélő nemzetiségek nyelvét. Ez a szóanyag az oroszban is az esetek jelentős részében nemzetközi, amint erre a kérdéssel foglalkozó tanulmányok címe is utal.<sup>2</sup> Másrészt különösen a szakszótárakban (mint például a nemrég megjelent Orosz-votják természettudományos szótár), a saját szó-kincsanyag szélesebb kiaknázási lehetőségének igénye is jelentkezik, különösen az ún. terminus technicusok tekintetében. Így a *göte* szó votják megfelelője nem az orosz *triton* (gör.), hanem *vu kendzali* (*vu* 'víz', *kendzali* 'féreg'), a német *Wassermolch* tükörszava.

A nemzetközi szókincsanyag közvetlen átvételére DESERIEV példák egész sokaságát sorakoztatja fel, ezek vizsgálata rendjén (különösen a változatlan orosz helyesírással közöltek esetében) meglehetősen nehéz, szinte lehetetlen az íráskép alapján döntenünk, hogy melyik átadó nyelvről is van tulajdonképpen szó; pl. a hónapok nevét a Szovjetunióban élő kis finnugor népek többsége közvetlenül az oroszból vette át:<sup>4</sup> így az év első hónapjának neve az erzámordvinba, a moksamordvinba, a cseremiszebe, a zürjénbe, a votjákba, a

<sup>1</sup> Vö. JU. D. DEŠERIEV, K voprosu o funkcionálnom i vnutristrukturnom razvitii mladopišmennyh jazykov narodov SSSR v sovetskiju epochu. Lásd: „Razvitie literaturnyh jazykov narodov Sibiri v sovetskiju epochu.” Ulan-Ude 1965. 8-17 l.; JU. D. DEŠERIEV, Zakonomernosti razvitija i vzaimodejstvija jazykov v sovetskom obščestve. Moskva 1966; JU. D. DEŠERIEV—I. F. PROČENKO, Razvitie jazykov narodov SSSR v sovetskiju epochu. Moskva 1968; és más dolgozatokkal.

<sup>2</sup> Vö. G. S. PATRUŠEV, Osnovnye puti obogašćenija slovarnogo sostava marijskogo jazyka. Avtoref. diss. na soiskanie uč. step. kand. filol. nauk. Leningrad 1955; P. N. PEREVOŠČIKOV, RoI russkogo jazyka v razvitii kultury udmurtskogo naroda. Izjevsk 1963; T. M. ŠEJANOVA, Obogašćenie leksiki erzja-mordovskogo literaturnogo jazyka zaimstvovanijami iz russkogo jazyka. Megjelent a: Voprosy mordovskogo jazykoznanija (Trudy MordNIIJaLi . . . 32), Saransk 1967. 178—194 l.

<sup>3</sup> Kratkij russko-udmurtškij biologičeskij slovač. Izjevsk 1970. 158.

<sup>4</sup> DEŠERIEV, Zakonomernosti . . . 198.

ilyen értelmű számfogalmat fejezzen ki. Ilyen értelemben elfogadható, hogyha a »Numeruszeichen keine Numerusfunktion ausübt, dann vermag es auch nicht „ein Adverb in den Plural treten zu lassen“« (uo.).

Mint ismeretes, az obi-ugor nyelvekben a dualis szerepe gyakran *n e m a k e t t ő s s z á m* kifejezése. A gyakori mesekezdő *imenən ikenən* sohasem jelenti azt, hogy 'két asszony és két férfi', hanem mindig arra utal, hogy 'egy asszony meg egy férfi' él valahol egy ü t t, ezekről szól az elbeszélés.<sup>2</sup> A L. SCHIEFER idézte mondatok olvasásakor is a számjelnek ez az összekapcsoló funkciója kerül előtérbe, tehát szerepe csak annyi, hogy ketten vagy többen egy ü t t, egy réten, egy házban vannak. KARJALAINEN hasonló típusú egyszavas mondatait is így értelmezem (ezeket L. SCHIEFER nem vette be példatárába): Trj. *jak̄ ɛnyən* 'sie beide sind zu Hause', *töi ɣən* 'sie beide sind dort' (KV 263, 264). Semmi akadály a többesi példák hasonló értelmezésének: *jak̄ ɛnt* 'sie sind zu Hause', *töi ɣt* 'sie sind dort' (uo.).

Az állítmányon jelentkező numerusjel az uráli nyelvekben már csak azért sem lehet holmi „contra grammaticam” jelenség, mert a verbalis és a nominalis állítmány számban mindig egyezik a nem szükségszerűen kitett, esetleg csak odaértendő alannyal. A négy utolsóként idézett egyszavas példamondatot éppen ezért tekintem mondatnak. Az egyezés akkor is megállapítható, ha az egyes számú alanyra a *ø*-morfémájú singularisban levő állítmány utal, ezért a közölt példákat kiegészítendőknék tartom, ahol lehet, a hozzájuk kapcsolódó jeltelen adverbialis állítmányú példamondatokkal (vö. NyK 60:184, KV 171, 265–66), mert csak így világos a rendszer, hogy a déli és keleti osztják mondatok állítmánya adverbialis is lehet, s számban ekkor is egyezik az alannyal.

Az NyK 73-ban közölt példatárból arra a téves következtetésre lehetne jutni, hogy a V nyelvjárásban nincsenek adverbialis állítmányok. KARJALAINEN feljegyzéseiből kiderül, hogy vannak, sőt gyakran *-əki*, *-əki* végződésűek: *löya pamkärənəki* 'er ist auf der Wiese' (KV 125), vagy legalább is fakultatív lehetőségként közli a mondatot ezzel a nem attributív használatú szavaknál megfigyelhető végződéssel is: *lö kōmənəki* vagy *lökōmən* 'er ist draussen' (uo.). A többesi alannyal egyeztető többesjel mindig az állítmány legvégén látható: *ləy pām̄kärənək̄itāt̄* 'sie sind auf der Wiese', *wəxə tɔ raskünək̄itāt̄* vagy *tɔ raskünāt̄* '[mein] Geld ist beim Kaufmann' (uo., vö. még KT 367a).

Mint KARJALAINEN Trj. nyelvtani feljegyzéseiből látható, feltűnt neki, hogy a loc. ragja nemcsak *-n3*, hanem *-nat* is lehet, de arra szűkszavú jegyzetei nem utalnak, hogy csak többesi mondat állítmányánál: *məŋ kät̄nət̄* 'wir sind im Zimmer' (KV 265), vagy constructio ad intellectum miatt többesi állítmánnyal: *jak̄ kät̄nət̄* 'die Männer sind im Zimmer', *jày wön' nət̄* 'die Männer sind im Wald' (uo., további példák 266).

A Vj. és a Trj. nyelvtani feljegyzések arról tanúskodnak, hogy az abessivus-caritívus is lehet adverbialis állítmány, s a kettős vagy többesi alanyra ekkor is az állítmány végén mutat a számjel (KV 172, 266–7). Itt azonban felvethető a kérdés, hogy a *-ləχ*, *-ləχ* suffixum ragnak vagy esetleg fosztóképzőnek tekintendő-e. Ez utóbbi felfogás esetén u. i. az állítmány melléknév és nem adverbium.

VÉRTES EDIT

<sup>2</sup> Vö. SZILASI: NyK 26:171 kk.; GAUTHIOT, Le nombre duel (Festschrift V Thomson, 127 kk.), BEKE: NyK 43:157–60; BOUDA: JSFOu, 47/2; FOKOS: NyK 49:314–36 stb., ahol indo-európai példák is láthatók a dualis összekapcsoló, szorosan egybefűző használatára. További irodalomra bő utalást l. RAVILA: FUF 27:9.

### Bemerkungen zur Funktion der ostjakischen Numeruszeichen

LIESELOTTE SCHIEFER hat aus KARJALAINENS und PAASONENS ost- und südostjakischem Material (Vj., Trj. KoP) 17 Sätze zusammengestellt, deren Prädikat ein Adverb oder ein Hauptwort im Lokativ mit der Dual- oder Pluralendung ist und wo das Numeruszeichen, nach ihrer Meinung, *contra grammaticam* eine falsche Zahl anzeigt. Es sei daran erinnert, daß das Numeruszeichen vor dem Lokativsuffix in der Deklination der Hauptwörter in allen Mundarten in den grammatikalischen Aufzeichnungen von KARJALAINEN im Paradigma aufgezeichnet wurde. Das Numeruszeichen am Ende des Prädikats (das  $\emptyset$ -Morphem des Singulars hinzugerechnet) kongruiert mit dem gesetzten oder nicht gesetzten Subjekt. Beispiele der fraglichen Art können auch aus der V-Mundart angegeben werden, aus der Trj.-Mundart auch solche, wo eine *constructio ad intellectum* das Pluralzeichen des Prädikats rechtfertigt. Vielleicht gibt es ähnliche Konstruktionen auch mit Prädikat im Abessiv-Karitiv.

EDITH VÉRTES